

Inhoud

Inleiding	11
Bedenkingen bij een wandkaart in Tervuren	11
Visies op aardrijkskunde, expansionisme en kolonisatie in de 19de eeuw	15
Visies op Leopold II: 100 jaar instrumentalisering en nieuwe invalshoeken	26
Koningen van de wereld	32
DEEL I. DE BELGISCHE AARDRIJKSKUNDIGE BEWEGING EN HAAR HOUDING TEN AANZIEN VAN EXPANSIONISME EN KOLONISATIE	37
1. Het congres van Antwerpen en de kiemen van de aardrijkskundige beweging	39
Een vergeten congres	39
De protagonisten	40
Ontstaan van het congres	45
Mobilisatie van krachten	50
Verstorende factoren op lokaal en internationaal vlak	56
Een congresfilosofie in de geest van het humboldtianisme	59
De breuk met Rupelmonde	62
Een venster op de wereld: de eerste geografische tentoonstelling	64
Deelnemers	66
2. Een panorama van de aardrijkskunde anno 1871	77
Het congresprogramma	77
Kennismaking met enkele thema's van de geografie	78
"Geografie"	78
"Kosmografie"	82

“Navigatie, reizen, handel, meteorologie en statistiek”	84
“Etnografie”	88
Gewichtige stemmen	89
De debatten	90
Een balans	107
3. In de nasleep van het congres van Antwerpen	113
De Antwerpse groep en de voorbereiding van het tweede congres	113
De Antwerpse groep en een aarzelende aanzet tot de oprichting van een genootschap	122
De Antwerpse equipe in de aanloop naar het congres van Parijs	123
4. Het expansionisme van Charles Saintelette en de Société belge de Géographie (1869-1873)	129
Sporen van een vergeten genootschap	129
Het leven van Charles Saintelette vóór 1869	130
De oorsprong van het genootschap	132
Koninklijke belangstelling	139
Het propaganda-instrument van de liberale dagbladpers	139
Het genootschap en de Antwerpse Kamer van Koophandel	140
Vertroebelde relaties met een deel van het Antwerpse ledenpotentieel	142
Charles Saintelette start de machine: de Franse geografie onder vuur	143
Streven naar een “Belgisch” genootschap: activering van een kring te Luik	145
“Bildungswert” of de aantrekkingskracht van de Duitse geografie	146
Streefdoel: geografie als apart vak in het onderwijs	147
Consulaten als overzees verlengstuk van de Société belge de Géographie	150
De plotse implosie	150
Een vergelijking tussen genootschap en congresgroep	152
Betekenis van het genootschap	153
5. Expansionistische ideeën en geografie: casestudy van vijf “rêverieën” van Charles-François d’Hane-Steenhuysse	157
De zeer diverse verschijningsvormen van het expansionisme	157
De levensloop van Charles-François d’Hane-Steenhuysse	159

Eerste rêverie: een kolonie van Belgische emigranten in Zuid-Amerika	163
Tweede rêverie: consulaten als motor van de overzeese commerciële expansie	166
Derde rêverie: een sterke zeemacht voor een expansieve handelsvloot	168
Vierde rêverie: een nieuwe oceaanverbinding	170
Een persoonlijke droom gaat in vervulling: consul-generaal in Manilla	171
Compromisloos expansionisme	173
6. Het congres van Parijs in 1875 en de koloniale denkbeelden	177
De doorbraak van de imperiale geografie	177
Het racisme drukt zijn stempel op de geografie	181
De verwevenheid met geopolitieke kwesties	182
Reizen door een gebied van toekomstige machtssferen	184
“Zullen ook wij een Belgisch Sedan behoeven?”	186
7. De Société de Géographie d’Anvers in relatie tot Afrika (1876-1885)	191
Afrika en de oprichting van het genootschap	193
Afrika in de eerste openbare lezingen en verhandelingen	195
De katholieke civilisatiemissie in Afrika volgens Louis Delgeur	196
De schaduw van Leopold II	198
De verheerlijking van Stanley	200
Belangstelling en steun voor de AIA en de Belgische exploratiemissies	204
Vertrouwen in onzekere tijden	207
Eindelijk “wetenschap”? De eerste praktische kennis uit Afrika	208
Ernest Cambier en het toenemende geloof in de kracht van de natie	211
Naar een open relatie met het koningshuis	215
Argwaan ten aanzien van de Portugezen en Fransen in Afrika	216
Het Congo-offensief	217
Het genootschap en het Congres van Berlijn (1884-1885)	223
Antwerpen presenteert Congo aan de wereld: de expo van 1885	224
Van voorzichtige naar stevige bondgenoot op tien jaar tijd	227
8. De Société belge de Géographie in relatie tot Afrika (1876-1885)	233
Een nationale synergie	234

De vroege aandachtspunten	235
Een introductie tot de Afrikaanse exploratie	237
De vroege relatie tot de Association internationale africaine	238
Het tweede internationaal congres voor handelsgeografie (Brussel, 1879)	242
De geopolitieke betekenis van Midden-Afrika	243
De rijzende ster van Alphonse-Jules Wauters	244
Toenadering tot Leopold II in aanloop naar de onderhandelingen van Berlijn	245
9. De Belgische exploratiecultuur en de transformatie van de exploratier reiziger in Midden-Afrika	251
Instructieliteratuur: een populair genre in de 19de eeuw	254
Exploratie-instructies en militaire bekwaamheid: de bijdrage van Emile Adan	257
Hygiëne en de verwaarloosde suggesties van Emile Reuter	262
De ervaring spreekt: de “gymnasia voor exploratie” van Jérôme Becker	265
Een stap voorwaarts in de “professionalisering”: de instructie van Augustin Delporte	269
Met Alfred Dewèvre op zoek naar de plantaardige rijkdommen van Congo	272
De grondslagen van een “koloniale school”	275
Rondreizende residenten en geïnstitutionaliseerde exploratie	278
De transformatie van de wetenschappelijke exploratie	280
DEEL II. LEOPOLD II, DE GEOGRAFIE VAN ZIJN TIJD EN DE ONTWIKKELING VAN EEN KOLONIALE DOCTRINE	285
10. De intellectuele vorming van de jonge prins Leopold	287
Leopolds kindertijd	287
De hertog van Brabant in de Senaat	291
De invloed van Leopold I	301
11. De studiereizen van de hertog van Brabant	309
De eerste kennismaking met Egypte en het Nabije Oosten (1854-1855)	310
Op verkenning bij de zieke man van Europa (1860)	319
Koloniale denkoefeningen tijdens het kuren (1861)	326

Spoorzoeken in de archieven van de Spaanse kolonies (1862)	332
De wereldtentoonstellingen van Londen (1862)	334
Via de barre Maghreb opnieuw naar Egypte (1862-1863)	336
Het Verre Oosten (1864-1865)	345
12. Leopolds documentatienetwerk en de evolutie van zijn koloniale doctrine	355
Ontwikkeling en beheer van het “arsenaal”	356
Henri-Alexis Brialmont – medearchitect van de koloniale doctrine	364
Ernest Van Bruyssel – origineel historicus en nuttige kopiist	378
Jules Lejeune – juridisch en koloniaal adviseur	382
Charles Saintelette : link naar de bedrijfswereld	392
De verbrokkeling van het koloniaal documentatiebureau	394
Leopold II en Emile de Borchgrave: opnieuw de individuele piste	396
Het documentatieparadijs van Buitenlandse Zaken	403
De bibliotheek van Leopold II: een spiegel van de koloniale doctrine?	409
13. Het geografische netwerk rond Leopold II in aanloop naar de oprichting van de Onafhankelijke Congostaat	419
Afrika in het geografische totaalperspectief van Leopold II omstreeks 1875	421
De heroriëntering van de geografische netwerken	429
Een internationale en neutrale formule: pleidooien van Emile de Laveleye	445
“Aardrijkskundige propaganda” door een nieuwe schakel in het netwerk	448
Besluit	455
Dankwoord	467
Afkortingen	469
Bibliografie	471
Personenregister	495